

Vitruvius'un *De Architectura*'sında Felsefe ve Mimarlık İlişkisi

Mehmet Dugan*

Öz

Vitruvius, MÖ I. yüzyılda Roma'da yaşamış bir mimar olup, yazmış olduğu *De Architectura Libri Decem (Mimarlık Üzerine On Kitap)* adlı on kitaptan oluşan eseri ile mimarlık tarihinde çok önemli bir yer edinmiştir. Onun bu eseri genel itibarıyla mimarlık ile ilgili teorik ve pratik bilgileri içermesinin yanı sıra terminoloji ve yapı bilgisi bakımından klasik arkeoloji için de temel kaynak olma hüviyetindedir. Diğer bir taraftan Vitruvius'un özellikle ilk kitabında ele aldığı hususlar felsefe tarihi açısından dikkate değer gözükmektedir. Çünkü o, bu bölümde bir mimarın olması gereken eğitimlerden bahsederken felsefeye de yer verir. Bu durumun neden ve amaçları ilgili bölümde kısaca açıklansa da yaşadığı dönemin siyasi ve toplumsal yapısı ile döneme etki eden felsefi anlayışlar incelenerek detaylandırılması mümkündür. Mimarlık ile felsefenin yan yana gelmesi hatta bir mimarın felsefeye olan gereksinimi aslında o dönemin felsefeye olan bakış açısını da yansıtmaktadır. Karşılaştırmalı bir yöntem ile yapılan bu çalışmada Vitruvius'un felsefeyi mimarlık ile nasıl ilişkilendirdiği, ona göre bir mimarın olması gereken eğitimler arasında neden felsefenin de olması gerektiği incelenmiştir. Bunu yaparken dönemin felsefi birikimine de temas edilip Vitruvius'un düşünsel kaynaklarının

* Doktora Öğrencisi, Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Ana Bilim Dalı, Antalya/Türkiye, mehmetdugan@gmail.com, orcid.org/0000-0002-9745-4249.

neler olabileceği ortaya konulmaya çalışılmıştır. Mimarlığın yanı sıra başka alanların da felsefe ile olan ilişkilerine değinilerek felsefenin bilimleri kuşatıcı rolüne işaret edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Vitruvius, felsefe, mimarlık, eğitim, zgr sanatlar.

The Relationship Between Philosophy and Architecture in Vitruvius' *De Architectura*

Abstract

Vitruvius, as an architect who lived in Rome in the 1st century BCE, has played a crucial role in the history of architecture with his work *De Architectura Libri Decem* (*Ten Books on Architecture*). His work not only encompasses theoretical and practical information about architecture but also serves as a fundamental source for classical archaeology in terms of terminology and buildings. In his first book, Vitruvius addresses topics that appear noteworthy from the perspective of the history of philosophy. He includes philosophy when discussing the education an architect should have. While the reasons and purposes of this situation are briefly explained in the relevant section, a more detailed analysis can be undertaken by examining the political and social structure of his time and the philosophical trends that influenced the era. The juxtaposition of architecture and philosophy not only highlights the necessity of philosophy for an architect but also reflects the philosophical outlook of that era. In this comparative study, it is discussed how Vitruvius associated philosophy with architecture and, why philosophy should be among the education an architect should have. The intellectual sources of Vitruvius are also sought to be revealed. Additionally, the relationship between philosophy and other fields is touched upon, highlighting the encompassing role of philosophy in various sciences.

Keywords: Vitruvius, philosophy, architecture, education, liberal arts.

Giriş

Vitruvius'un hayatı hakkında günümüze ulaşmış bilgi oldukça sınırlıdır. Onun MÖ I. yüzyılda Roma Cumhuriyeti zamanında yaşamış bir mimar ve askeri mühendis olduğu bilinmektedir. Bu alandaki kabiliyeti doğrultusunda *ballista* ve *scorpio* tipi ağır silahların yapım ve onarımıyla ilgili görevin başına getirilmiştir. Bu yönüyle onun balistik konusunda uzman olduğu kaynaklarda geçmektedir.¹ Yaşadığı dönem bir hayli önemli olay ve şahsiyetlerin olduğu, Roma'nın cumhuriyetten imparatorluğa evirildiği bir zamana denk gelmiştir. Hayatına dair yeterince bilgi olmasa da yazmış olduğu *De Architectura Libri Decem (Mimarlık Üzerine On Kitap)* adlı eseri sayesinde birtakım bilgiler öğrenilmektedir. Vitruvius her bir kitabın başına bir önsöz eklemiştir. Nitekim kendisi hakkında önemli bilgilere de bu önsözlerden erişilmektedir. İlk olarak Gaius Iulius Caesar'ın yönetimi altında yaşamış ve onun uğradığı suikasttan sonra çıkan iç mücadeleye ve Actium Savaşı'na tanık olmuştur. İç savaşın akabinde Iulius Caesar'ın evlatlık oğlu olan Octavianus yani İmparator Augustus'un himayesine girmiştir. Bu önsözlerden anlayabildiğimiz kadarıyla Vitruvius, ünlü eserini İmparator Augustus'a ithaf etmiştir.²

Mimarlık eğitimi almasına anne ve babasının vesile olduğunu belirten Vitruvius iyi bir mimar olmak için diğer bilim dallarında da bilgi sahibi olunması gerektiğinin bilincinde olarak kendini farklı alanlarda da geliştirmiştir.³ Bu durum onu mimarlığın yanı sıra diğer alanlarla temas kurmasını sağlayarak disiplinler arası bir çalışma ve düşünme yöntemine itmiştir. Nitekim yazmış olduğu pasajlardan gerek mimari literatüre gerekse önceki filozofların görüşlerine aşina olduğu görülen Vitruvius'un iyi bir eğitim aldığı anlaşılmaktadır.

Vitruvius'a gelmeden önce önemli pek çok mimar vardır. Kendisi de özellikle Khersiphron, Metagenes, Pytheos gibi ünlü Yunan mimarlarının hakkını teslim ederek onların mimari alanda kaleme aldıkları yazılarının da olduğunu belirtir.⁴ Onun, saydığı mimarların aksine Fanum'da bizzat yapımında bulunduğu

1 Vitruvius, *Mimarlık Üzerine*, çev. Çiğdem Dürüşken, İstanbul, Alfa Yayınları, 2021, s. 22 (I.praef.2); Mark Cartwright, "Vitruvius", *World History Encyclopedia* (Erişim Tarihi: 29.04.2023).

2 Vitruvius, *a.g.e.*, s. 22 (I.praef.3), 137 (IV.praef.1); Çiğdem Dürüşken, "Sunuş", *Mimarlık Üzerine*, İstanbul, Alfa Yayınları, 2021, s. 12-13; Carroll William Westfall, *Architecture, Liberty and Civic Order: Architectural Theories From Vitruvius to Jefferson and Beyond*, Burlington, Ashgate Publishing Limited, 2015, s. 13.

3 Vitruvius, *a.g.e.*, s. 222 (VI.praef.4).

4 Vitruvius, *a.g.e.*, s. 262 (VII.praef.12).

bir bazilikadan başka inşa ettiği bilinen önemli bir yapı yoktur.⁵ Ancak o, Yunanlılardan sonra birkaç deneme olsa da Romalıların mimariye dair yeterince eser kaleme almamış olduğunu görmüş ve bir eser yazarak Romalıların da Yunanlılar kadar iyi mimarlar olduğunu göstermek istemiştir. Bundan dolayı *De Architectura* adlı eserini kaleme almıştır.⁶ Mimarlık tarihi açısından çok müstesna bir yere konumlanan söz konusu eserin bu denli önemli olmasının başlıca nedeni mimarlık ile ilgili antik dönemden günümüze ulaşabilmiş ilk kitap hüviyetinde olmasıdır. Bir diğer nedenini ise Vitruvius'un *De Architectura*'yı neden yazdığını belirttiği şu satırlardan öğrenilebilir:

Çoğu yazarın mimarlıkla ilgili inceleme ve yorum kitaplarını oraya buraya uçuşan toz zerrelere gibi belirli bir düzene oturtmadan sırf bir giriş niteliğinde yazıp bıraktığını görünce Hükümdarım, bu kadar kapsamlı bir disiplini kusursuz bir düzen içinde külliyata dökmenin ve her kitapta tek tek her konunun kendine has özelliklerini ayrıntılı şekilde açıklamanın hem değerli hem de çok faydalı bir iş olacağını düşündüm.⁷

Vitruvius mimarlık ile ilgili literatürdeki eksikliği fark ederek sistematik ve kapsamlı bir kitap yazmayı gerekli görmüş, alana sağlayacağı faydayı belirtmiştir. Bunun yanı sıra eserin çeşitli yerlerinde yaptığı yöntem vurgusu dikkat çekicidir. Her bir kitabın başında hangi konulara değineceğini ve daha önce nelerden bahsettiğini belirterek ilerlemiştir. Kendinden önceki birikimden bahsederken çeşitli karşılaştırmalara da giderek ele alacağı konuya giriş yapmaya çalışmıştır. Anlaşılmasının kolay olması açısından ise her bir konuyu kendi içinde belli bir sıra düzeninde verdiğini belirtir. Aynı zamanda söz konusu eser mimarlıkla ilgili Yunanca ve Latince terminolojinin öğrenilebildiği hem teorik hem pratik alana dair başlıca kaynak olma niteliğindedir.⁸

Esas olarak bir mimarın inşa ettiği eserleriyle meşhur olması beklenirken Vitruvius için durum biraz farklıdır. Bilindiği üzere belirtilen bazilika dışında kendini meşhur edecek düzeyde önemli bir yapı inşa etmemiştir. İstisnai bir şekilde o, yazacağı kitap ile ünleneceğinden oldukça emin gözükmektedir:

[...] ben asla sanatımla para kazanmanın yollarına bakmadım, tam tersi benim ilkem, iyi bir ünle harmanlanmış mütevazı bir yaşamı kötü bir şöhritle bulanmış zenginliğe tercih etmek oldu. Bu yüzden de pek fazla

5 Vitruvius, *a.g.e.*, s. 176-177 (V.praef.6).

6 Vitruvius, *a.g.e.*, s. 263 (VII.praef.14), s. 265 (VII.praef.18); Marden Fitzpatrick Nichols, *Author and Audience in Vitruvius' De Architectura*, Cambridge, New York, Cambridge University Press, 2017, s. 3.

7 Vitruvius, *a.g.e.*, s. 137 (IV.praef.1).

8 Vitruvius, *a.g.e.*, s. 174 (V.praef.5); Dürüşken, *a.g.b.*, s. 15.

şöhretim olmadı. Ama umarım bu kitaplarım yayınlanınca gelecek nesiller bile beni tanıyacak.⁹

Bu türden bir ahlakî tutum aslında aldığı eğitimin niteliği ve yakın durduğu felsefî akımı göstermesi açısından oldukça önemlidir. Arzuladığı şekliyle yakaladığı ününü ise Rönesans dönemindeki Leon Battista Alberti, Leonardo da Vinci ve Andrea Palladio gibi isimlere değin takip etmek mümkündür. Özellikle Leonardo da Vinci'nin *De Architectura*'daki notlardan yola çıkarak yaptığı ve Vitruvius Adamı olarak adlandırılan eskizi günümüzde dahi oldukça popüler bir yere sahiptir.

Bu çalışmada Vitruvius'un *De Architectura* adlı eserinin I. kitabını merkeze alarak dönemi açısından bir konu irdelenmeye çalışılacaktır: felsefenin mimarlık ile olan ilişkisi. Antik dönem ve onu takip eden Orta Çağ'da felsefe, günümüzden farklı olarak hakikate ulaşma noktasında kuşatıcı bir disiplin olarak değerlendirilirdi. Filozof olabilmek için mantık, matematik ve doğa bilimleri gibi alanlarda yetkin olunması gerekiyordu. Böyle bir durumda dönemin filozoflarını birçok alanda uzman yani hezârfen (Yun. *πολυμαθής*; Lat. *homo universalis*) olarak tanımlamak mümkün olmuştur. Vitruvius da bir mimarın başka alanlarda eğitim alması gerektiğini belirterek belli başlı ilkeler belirlemiştir. Bu minvalde Vitruvius'un bir mimarın alması gereken eğitimler arasında neden felsefeye de yer verdiği ve felsefeyi mimarlık ile nasıl ilişkilendirdiği karşılaştırmalı bir bakış açısı ile ele alınarak tespit edilmeye çalışılacaktır.

Disiplinlerarası Bir Eğitim Anlayışı: *Encyclios Disciplina*

De Architectura'nın I. kitabı genel olarak mimarlık hakkında temel bilgilere ayrılmıştır. Vitruvius burada ilk olarak bir mimarın nasıl eğitim alması ve hangi bilim dallarına vakıf olması gerektiğinden bahsetmektedir. Onun tabiriyle mimarlık kapsamlı ve meşakkatli bir disiplin olduğundan bu alanda yetkin olmak isteyen bir kişinin iyi bir eğitim alması gereklidir. Bu eğitimin içeriği de birçok alana temas eder durumdadır. Öyle ki Vitruvius, bütün disiplinlerin konuları bakımından birbirine bağlı olup birbirleriyle bilgi alışverişi içinde olduğunu ifade ederek bu kapsamlı eğitim anlayışını *encyclios disciplina* olarak ifade eder.¹⁰

Yukarıda da belirtildiği üzere Vitruvius, kitabının ilk bölümünü bir mimarın alması gereken eğitime yani vakıf olması gereken diğer sanat ve

9 Vitruvius, *a.g.e.*, s. 223 (VI.praef.5).

10 John Oksanish, *Vitruvian Man: Rome under Construction*, New York, Oxford University Press, 2019, s. 129.

bilimlere ayırır. *De Architectura*'nın I. kitabında yer alan “Mimarın Eğitimi” adlı bölümde saydığı disiplinler sırasıyla şunlardır: çizim, geometri, optik, aritmetik, tarih, felsefe, doğa bilimleri, müzik, tıp, hukuk ve astronomi.¹¹ Henüz kitabın başında anılan bu disiplinler irdelendiği zaman dönemin müfredatı açısından dikkat çekici unsurlar göze çarpmaktadır. Bunlardan ilki hemen anlaşılacağı üzere klasik tasnifteki matematiğe ait aritmetik, geometri, müzik ve astronomiyi içeren ve sonradan *quadrivium* olarak adlandırılan dört bilimdir. Matematiğin bu şekildeki dörtlü sınıflamasını ise Pisagorculara kadar götürmek mümkündür.¹²

Orta Çağ eğitim sistemi temelde *artes liberales* (özgür sanatlar) olarak bilinen yedi disiplinden oluşur. *Trivium* ve *quadrivium* olmak üzere iki gruba ayrılan bu sistemin ilk grubunda gramer, hitabet ve mantık; ikinci grubunda ise aritmetik, geometri, müzik ve astronomi bulunur. Bu eğitimin hedefi fiziksel âleme ve yaşadığımız hayata karşı geniş bir bakış açısı ve bütüncül bir kavrayış arzusu kazandırmaktır.¹³ Nitekim bu anlayış ve sınıflamanın arka planında olan Yunanlılar da çocukların eğitimi için çok önemsedikleri ve *ἐγκύκλιος παιδεία* (*enkyklios paideia*) olarak anılan, konuları açısından birbirlerine bağlı, genel, kapsamlı ve bütüncül eğitim anlayışına sahiptiler.¹⁴ Vitruvius ise benzer bir eğitim anlayışını vurgulamak için *encyclios disciplina* ifadesini kullanır.¹⁵ İdeal eğitim müfredatı konusunda Platon'un önerisi oldukça belirleyici olmuştur. Ona göre matematiğe ait dört bilim bütün düşünce, sanat ve diğer bilimler ortaktır. Dolayısıyla Platon, söz konusu işlerle meşgul herkesin matematiği öğrenmesinin gerekli olduğundan bahseder.¹⁶ Özellikle Orta Çağ düşünürlerini oldukça etkileyen Aristoteles'in ilimler tasnifinde ise ontolojik bir ayırım göze çarpmaktadır. Bu ayırım disiplinlerin incelediği varlık sahasının türüne göre yapılarak üçlü bir tasnif ile ortaya konmuştur: teorik, pratik ve poetik. Teorik bilimler kendi içinde fizik (doğa bilimleri), matematik ve teoloji (metafizik) şeklinde üçe ayrılır. Burada

11 Vitruvius, *a.g.e.*, s. 22-28 (I.1.1-10).

12 Proclus, *A Commentary on the First Book of Euclid's Elements*, çev. Glenn R. Morrow, Princeton, Princeton University Press, 1970, s. 29.

13 H. Parker, “The Seven Liberal Arts”, *The English Historical Review*, cilt 5, sayı 19, 1890, s. 417-418; Nigel Tubbs, *Philosophy and Modern Liberal Arts Education: Freedom is to Learn*, Basingstoke, Palgrave Macmillan, 2014, s. 1.

14 Quintilian, *The Orator's Education*, çev. D. A. Russell, Cambridge, London, Harvard University Press, 2001, s. 158-161 (I.10.1.)

15 Philipp Roelli, *Latin as the Language of Science and Learning*, Berlin, Boston, De Gruyter, 2021, s. 53.

16 Platon, *Devlet*, çev. Sabahattin Eyüboğlu - M. Ali Cimcoz, İstanbul, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2017, s. 241-257 (522c-534e).

Aristoteles'in matematiğin altında aritmetik, geometri, müzik ve astronominin yanı sıra optik bilimini de saydığı görülür.¹⁷

Antik Yunan eğitim sisteminin bir devamı niteliğinde olan bu sınıflamanın gelişimi açısından Helenistik dönem düşünürlerinin katkılarına da göz ardı etmemek gerekir. Özellikle Lukretius, Cicero ve Varro gibi düşünürlerin etkileri *De Architectura* üzerinde kolayca fark edilebilecektir.¹⁸ Bu açıdan bakıldığında Vitruvius'un mimarlık adına öğrenilmesi gereken bilimleri sayarken nasıl bir etkileşim içinde olduğunu tespit etmek daha kolay olacaktır. Bu dönemin düşünürleri tarafından sayılan bilim/sanat dalları genel olarak benzerdir.¹⁹ Varro'nun sistemine liberal sanatların en eski belirlenimi olma ihtimali nedeniyle özellikle bakmak gerekir. Gramer, hitabet, mantık, aritmetik, geometri, müzik ve astronomi olmak üzere yedi özgür sanatın tamamının yanı sıra dikkat çekici bir şekilde Varro'nun tıp ve mimarlık dallarına da sisteminde yer verdiği görülür. Cicero'da ise ahlak, siyaset, fizik gibi farklı alanlara da rastlanılır. Nitekim Roma'nın eğitim anlayışına göre özgür sanatların öğrenilmesi felsefe, tıp ve hukuk alanlarında uzmanlaşmak isteyenlerin alması gereken temel eğitimi ifade ederdi.²⁰ Roma'da özgür sanatların öğrenilmesinin bazı meslekler için bir uzmanlaşma aracı olarak görüldüğü anlaşılmaktadır. Bu açıdan bakıldığında Roma eğitim anlayışının yansımaları Vitruvius'ta da bulunur.²¹ Bir mimar olarak onun eğitim müfredatına da hem teorik hem de pratik olarak öğrenilen bilim ya da sanatların olduğu kapsamlı bir bakış sirayet etmiştir. Onun teorik (*ratiocinatio*) ve pratik (*fabrica*) kelimelerinin tanımlarını nasıl yaptığına bakmak onun bakış açısını anlamaya yardımcı olacaktır:

Pratik, belirli bir tasarıya uygun herhangi bir malzemeden el becerisiyle bir ürün meydana getirme işini süreli ve rutin bir şekilde tecrübe etmedir.

Teoriye el becerisiyle meydana getirilmiş şeyleri aklın terazisinde tartıp ispatlayabilme ve izah edebilme kabiliyetidir.²²

Vitruvius'a göre teori ve pratik bir arada öğrenilmelidir. Teorik eğitim almadan sadece el becerisine dayalı bir yol benimseyen mimarın başarılı bir iş

17 Aristoteles, *Metafizik*, çev. Y. Gurur Sev, İstanbul, Pinhan Yayıncılık, 2019, s. 190-195 (1025b2-1026b14), s. 402-407 (1077a-1078a5).

18 Nichols, *a.g.e.*, s. 8.

19 Jonathan Furner, "Classification of the Sciences in Greco-Roman Antiquity", *International Society for Knowledge Organization*, (Erişim Tarihi: 29.04.2023).

20 James A. Weisheipl, "Classification of the Sciences in Medieval Thought", *Mediaeval Studies*, cilt 27, 1965, s. 55.

21 Dürüşken, *a.g.b.*, s. 14.

22 Vitruvius, *a.g.e.*, s. 22 (I.1.1).

ortaya koyamayacağı gibi sadece teoriyle iş yapmaya kalkışmanın da hüsrarla sonuçlanacağını belirtir. Nitekim günümüzde dahi mimarlık için birden fazla disiplinin bir arada harmanlandığı geleneksel bir anlayışın devam ettirilmesi gerektiğinden bahsedilmektedir.²³

Vitruvius'un bir mimarın ihtiyaç duyacağı eğitimler arasında saymadığı ancak dönemin eğitim anlayışında olan bilim/sanat dallarına bakmak bütüncül bir yaklaşım açısından yararlı olacaktır. İlk olarak dikkat çeken bilimler daha önce *trivium* olarak değinilen gramer, hitabet ve mantıktır. Bu üç disiplin onun müfredatında mevcut değildir ancak konuşma yeteneğine sahip olmayan bir kimsenin mesleğinde itibar göremeyeceğini belirtir.²⁴ *De Architectura*'nın bazı bölümlerinde şairlere değinip onlardan alıntılar yapılsa da şiir mevcut disiplinler arasında bulunmamaktadır. Aristoteles'in pratik felsefe içerisine konumlandığı siyasetin de Vitruvius'da olmadığı görülür. Ona göre mantıksal çıkarım bir kıstas olsa da müfredatında doğrudan verilmemiştir.

Mimarlık Eğitiminin İlişkili Olduğu Disiplinler

Vitruvius, bir mimarın söz konusu eğitimlere neden ihtiyacı olduğunu ve bu eğitimlerin ona ne gibi faydalar sağlayacağını I. kitabında açıklamış, yeri geldiğinde ise ilgili bölümlerde bu bilimlere detaylı bir şekilde işlemiştir. Buna göre o, bir mimarın iyi bir literatür bilgisine sahip olmasının gerekliliğini ön koşul olarak sunar. Alanındaki kitapları hakkıyla okumuş ve özümsemiş olması gerekliliğinden bahseder. On kitabın tamamı incelendiğinde ise onun iyi bir literatür bilgisine sahip olduğu anlaşılmaktadır. Bu ön koşulun ardından Vitruvius hangi eğitimlerin alınması gerektiğine geçer ki bunlar sırasıyla çizim, geometri, optik, aritmetik, tarih, felsefe, doğa bilimleri, müzik, tıp, hukuk ve astronomidir.

Çizimin birinci sırada verilmiş olmasının nedeni bir mimarın meydana getireceği yapının şeklini önceden taslak olarak gösterebilmesine olanak tanıdığı için olmalıdır. Bu yüzden de çizim temel olarak sahip olunması gereken bir yetenektir. Geometri cetvel ve pergel kullanımını ile yapıların vaziyet planını çıkarılması ve açısal hesapların yapılmasını öğretir. Bir alanın ölçümünün aritmetik ile yapılamayacağını, geometri bilmeden yanılığa düşüleceğini çizdiği bir örnek ile açıklar. Söz konusu örnekteki ispatın Platon'a ait olduğunu belirten Vitruvius, Pisagor'un dik açı hesabını keşfetmesinin ise mimarlara binaların

23 Vitruvius, *a.g.e.*, s. 23 (I.1.2); David Salomon, "Plural Profession, Discrepant Practices", *The SAGE Handbook of Architectural Theory*, ed. C. Greig Crysler vd., London, SAGE Publications, 2012, s. 434.

24 Vitruvius, *a.g.e.*, s. 101 (III.praef.1).

merdiven basamaklarının eğimini ayarlamasında yardımcı olduğunu ifade eder. Aritmetik öğrenimi ise maliyet hesabı ve geometriye yardımcı ölçü birimleri geliştirilmesi için gereklidir.²⁵ Bazı filozoflar tarafından matematiğin bir alt dalı olarak da değerlendirilen optik bilimi mimari yapıya bakıldığında oluşan optik yansımaları gidermeye, mimari yapının simetrisini ayarlamaya ve oransal hesaplamaları yapmaya yardımcı olur. Ayrıca binanın doğal aydınlatmasını sağlamak için gerekli pencerelerin doğru bir şekilde yerleştirilmesi için lazım olan bilgiyi kazandırır.²⁶

Bir mimar yaptığı eserlerde tarihî konuları atfen süslemeler ya da yapı elemanları inşa etmek isterse tarih bilgisi ona yardımcı olur. Aynı zamanda kendisine bunu neden yaptığı sorulduğunda buna cevap verebilecek bir donanımına sahip olması gerekir. Vitruvius bu nedenlerden dolayı bilinmesinin gerekli olduğunu düşündüğü tarih bilgisini önceki mimari yapılardan örneklerle açıklar. Sütunların Karyalı Kadınlar şeklindeki süslenmesi veya zafer abidesi olarak inşa edilen Pers Portikosu gibi mimari unsurlar bu türden tarihî yapı elemanlarının örneklerindedir. Ona göre bir mimar arkasındaki gerçekliği bilmeden tarihî olaylara atıfla bir eser meydana getirmemelidir.²⁷

Müzik bilimini akustik ile ilişkilendiren Vitruvius, bir askeri mühendis olarak, çeşitli mançınıkların kurulmasında gerilimin anlaşılması ve doğru yapılabilmesi için müzik eğitimi alınması gerektiğini belirtir. Bir tiyatrodaki sesin dağılımının uyum içinde tınlaması için de müzik bilinmesine ihtiyaç vardır. Müzik konusunda özellikle klasik dönemin en önemli müzik teorisyenlerinden biri olan Aristoksenos'a atıfla *V.4*'te "Armoni" başlığı altında detaylı izahlarda bulunur. Bu konu tiyatrolar ile ilgili bölümde ele alındığından burada salt bir müzik bilgisi vermeyi amaçlamaktadır.²⁸

Astronomi ise yer-yön bilgisi sağlar ki bir mimar gökyüzüne dair kısıtlı bilgiye sahipse güneş saatlerinin esasını anlayamayacaktır. Astronomiye dair, özellikle IX. kitapta, birçok bilgiye yer veren Vitruvius, astronomi eğitimi aldığını da bizzat ifade eder.²⁹ Tıp bilgisi de bir yerleşimin kurulacağı yerin belirlenmesi için gereklidir. Çünkü bölgenin su kaynağı sağlıklı mı, havası temiz mi, iklimi uygun mu gibi sorular ancak bu bilgi ile cevaplanabilecektir. Bir başka disiplin

25 Vitruvius, *a.g.e.*, s. 23 (I.1.3), 328-330 (IX.praef.4-8).

26 Vitruvius, *a.g.e.*, s. 23 (I.1.3-4), 230-231 (VI.2.1-5); Nichols, *a.g.e.*, s. 150; A. W. Lawrence, *Greek Architecture*, New Haven, Yale University Press, 1996, s. 125-128.

27 Vitruvius, *a.g.e.*, s. 24-26 (I.1.5-6).

28 Vitruvius, *a.g.e.*, s. 27 (I.1.8-9), 183-187 (V.4.1-9).

29 Vitruvius, *a.g.e.*, s. 28 (I.1.10), 340 (IX.1.16).

olan hukuk öğrenimi ise mülkiyet ile ilgili sorunların oluşmaması ya da çözümünü için bir mimara yetkinlik kazandırmış olacaktır.³⁰

Vitruvius doğa bilimini ise doğrudan felsefe ile ilişkilendirir. Yunanlıların bu bilime *φυσιολογία* (physiologia) dediğini belirterek bu alanda derinlemesine bir bilgi sahibi olunması gerektiğine özellikle vurgu yapar. Suların nasıl taşınacağı meselesi dahil olmak üzere doğaya dair bilgilerin bu bilim kapsamına girdiğini belirtir. Doğa olaylarını anlamak için felsefe eğitimi almanın ise şart olduğunu ifade eder.³¹ Felsefe altında zikredilen bir diğer disiplin ise ahlakıdır ancak Vitruvius'a göre felsefe öğreniminin mahiyeti ve mimarlık ile ilişkisinin nasıl olduğu sorusu bir sonraki bölümde ele alınacağından bu bölümde sadece onun diğer bilimlere hakkındaki görüşleri ele alınmıştır. Buradaki eğitimler genel olarak bakıldığında bir mimarın işini yaparken gereken, teorik ve pratik olarak ona katkı sağlayacak eğitimlerdir. Başka bir açıdan ise Vitruvius'un bu eğitimlerle bir mimarın entelektüel olarak da gelişimini arzular olduğu aşikardır.

Felsefe - Mimarlık İlişkisi

Kendi dönemindeki gerek Cicero gerekse Varro gibi pek çok yazar ve filozofun benimsemiş olduğu konulara aşina olduğu düşünülen Vitruvius'un yine onlar gibi kapsamlı bir eğitim anlayışı önerdiği görülür.³² Burada özel olarak üzerinde durulacak disiplin ise onun *I.1.7*'de ele aldığı felsefedir. Bir okuyucunun onun kitabının tamamına sirayet etmiş felsefi referansları fark etmesi olasıdır. Zira esas itibarıyla mimarlık ile ilgili bir kitap olan *De Architectura*'da bir felsefe tarihi metninde beklenileceği kadar çok sayıda filozofa değinilmiştir. Bu filozoflar arasında Thales, Pisagor, Heraklitos, Empedokles, Anaksagoras, Demokritos, Aristippos, Sokrates, Platon, Aristoteles, Aristoksenos, Epikuros, Lukretius, Cicero ve Varro gibi birçok isim bulunur. Dahası onun şair, tabip, siyasetçi, asker birçok tarihî şahsiyete atıfta bulunması kendi ifadesiyle “mürekkep yalamış” olduğunun bir kanıtı olarak sunulabilir.³³ Ancak bu ne onun iyi bir dil ya da retorik ustası olduğunu ne de bir filozof olduğunu göstermektedir. Bu durumun onun felsefe ile ilişkisi bakımından tespit edilmesi gereken ilk husus olarak ortaya konulması gerekir. Sadece onun tevarüs eden literatürü belli bir seviyede bildiği öne sürülebilir. Zira *De Architectura*'yı yazma nedenlerinden biri olarak gösterdiği o döneme

30 Vitruvius, *a.g.e.*, s. 24-28 (I.1.5-10).

31 Vitruvius, *a.g.e.*, s. 26-27 (I.1.7).

32 Indra Kagis McEwen, *Vitruvius: Writing the Body of Architecture*, Cambridge, MIT Press, 2003, s. 25.

33 Vitruvius, *a.g.e.*, s. 23 (I.1.4).

kadar mimarlık üzerine yazılmış eserlerin yetersizliğini fark etmiş olması da yazılı kaynaklara vakıf olduğunu destekler niteliktedir.

Yaşamı Helenistik felsefenin geç dönemine tekabül eden Vitruvius filozoflar arasında *physicus* ile *philosophus* ayrımı yapar. Bununla birlikte *physicus* olarak Thales, Demokritos, Anaksagoras ve Ksenophanes'i, *philosophus* olarak ise Sokrates, Platon, Aristoteles, Zenon ve Epiküros'u isimlerini vererek zikreder. Temel olarak doğa filozofları ile ahlak filozofları arasında yapılmış gibi görünen bu ayrım kendisinin felsefeye olan bakışını da kısmen ortaya koymaktadır.³⁴ Vitruvius'un da felsefe bahsindeki vurgusu ahlak ve doğa felsefesine yöneliktir. Ancak onun özellikle ahlak konusuna odaklandığı görülür. Onun doğa felsefesine yaklaşımı ise doğa kanunlarının bir belirleyici olarak mimarlık teorisine olan etkisi üzerine olmuştur. Eserinin birçok yerinde bahsettiği gibi bireysel yetkinliğin ve kişinin erdemli bir birey olmasının önemine atıf yapar. Bu düşüncelerini iyi ve erdemli bir insan olunmasından hareketle mimarlık mesleği ile birleştirmiştir. Zira Helenistik dönemdeki felsefe okullarının en etkin olanlarından Epikürcülük ve Stoacılık temel olarak bu hususlar üzerinde durmaktadır. Bu dönemde genel olarak felsefe; mantık, fizik ve ahlak olmak üzere üç konu altında düzenlenmiştir. Buradaki amaç mantık ve doğadan elde edilen deneyim ve bilgilerle insanın erdemli bir hayata ulaşmasını sağlamaktır. Bu açıdan da genel olarak ahlak sözü konusu sınıflamada son sıraya yerleştirilmiştir. Ahlak, felsefenin ve hatta diğer bilimlerin amacı haline gelmiştir. Örneğin Stoacılar bilgeliğe götürmeyen tüm bilgileri gereksiz görmüşlerdir. Felsefe sadece insanı yetkin kılmak ve ona bir nevi rehberlik etmek için vardır.³⁵ Doğa ise insan yaşamı için bir kıstas konumundadır. Nitekim doğa, tanrısal bir akıl olarak değerlendirildiğinden Vitruvius Aristoteles'in *εὐδαιμόν* (eudaimon)'unu Stoacı *secundum naturam vivere* (doğaya göre yaşama) anlayışında bulur.³⁶ Zira doğa onun için en iyi örnek olarak oran ve simetrisinin temelini oluşturur. İnsan bedenini ve tüm evreni tasarlayan ve düzenleyen bizatihi doğadır.³⁷

34 Vitruvius, *a.g.e.*, s. 259 (VII.praef.2); Ingrid D. Rowland - Thomas Noble Howe, "Commentary", *Ten Books on Architecture*, New York, Cambridge University Press, 1999, s. 136.

35 Robert Flint, *Philosophy as Scientia Scientiarum and a History of Classifications of the Sciences*, New York, Charles Scribner's Sons, 1904, s. 86-87; Ahmet Cevizci, *İlkçağ Felsefesi*, İstanbul, Say Yayınları, 2016, s. 507.

36 Diogenes Laertios, *Ünlü Filozofların Yaşamları ve Öğretileri*, çev. Candan Şentuna, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 2017, s. 329-330 (VII.84-89), 520 (X.131-132); Edward Vernon Arnold, *Roman Stoicism: Being Lectures on the History of the Stoic Philosophy*, London, Cambridge University Press, 1911, s. 184-185; Anthony Kenny, *Ancient Philosophy*, Oxford, New York, Oxford University Press, 2004, s. 281.

37 Vitruvius, *a.g.e.*, s. 104 (III.1.1), s. 335-336 (IX.1.2-4); Dürüşken, *a.g.b.*, s. 14.

Filozoflara ve felsefeye olan bu yakınlığın mahiyetini anlamaya çalışmak için öncelikle Vitruvius'un felsefeden ne anladığını araştırmak gerekir. Ona göre felsefe insanlığa faydası olan ve ahlakî konularda insanı yetkinleştirecek bir disiplindir:

Felsefeyse bir mimarı yüce gönüllü kılar. Dolayısıyla kibrini kırıp ılımlı, adil, güvenilir ve tok gözlü olmasını sağlar ki bu hepsinden önemlidir. Çünkü güven ve namus olmadan hiçbir iş doğru yürümez. Hasis olmamalı bir mimar, sırf kesesini doldurmaya bakmamalı; adına leke sürdürmeden itibarını titizlikle korumalı. İşte felsefe bize tam da bu değerleri öğretir.³⁸

Vitruvius felsefenin bir kişiye, özelde ise bir mimara ne öğreteceğini bu satırlarla ifade eder. Bu disiplinin mimarlar için öneminden açıkça bahsedildiği bu alıntıda bir mimarın karakterini tamamlayan, onu yetkin kılan sıfatlar sayılmıştır.³⁹ Onun burada ele aldığı esas olarak ahlak felsefesidir. Bu yüzden öğrenilmesi gereken temelde felsefenin bu alana dair bilgisidir.⁴⁰ Belli başlı erdemlere sahip olmak için Vitruvius, felsefe eğitiminin gerekliliğine işaret eder. Ona göre felsefe bir değer inşa etmesi açısından insana itibarını korumasını öğretir. Bu da bir toplumda söz konusu vasıflara sahip mimarlarla karşılaşılmasını ve düzgün yapıların ortaya çıkmasını sağlayacaktır. Toplumunun seçkin kişilerinin mimarlığa ve ona dair eğitimlere karşı ilgisini arttırmaya yardımcı olacak bir sonucu doğuracaktır. Daha önce *De Architectura*'da birçok filozofun isminin geçtiği belirtilmişti. Değindiği konu çerçevesinde o, ilgili kişilerin görüşlerine başvurmadan hiç çekinmemiştir. Onların düşüncelerinin kendine ulaşmasını bir lütuf olarak görmektedir. Bu üslubunu onun ahlak anlayışının bir yansıması olarak da değerlendirmek mümkündür. Nitekim Vitruvius'un şu ifadeleri kendi tutumunu ortaya koyması açısından oldukça önemlidir:

Atalarımız, farklı konulardaki görüşleri yok olup gitmesin, kitaplara basılıp çağlara yayılsın, zamanla adım adım bilimin en yüksek basamağına doğru ilerleme kaydedebilsin diye notlara döküp gelecek nesillere aktarmakla hem bilgece hem de çok yararlı bir geleneğe imza atmışlar. Bu yüzden onlara ne kadar teşekkür etsek az; çünkü kıskançlık edip bilgilerini kendilerine saklamak yerine her konuda ne düşünüyorlarsa yazıya döküp tarihe geçirmeyi görev bilmişler. [...] Kendileri teşekkürümüzü ne kadar hak ediyorsa onların eserlerini çalıp kendilerininmiş gibi gösterenler de sövgülerimizi o kadar hak ediyor; yazılarını kendi fikirlerine dayandırmayan

38 Vitruvius, *a.g.e.*, s. 26-27 (I.1.7).

39 Gillian McIntosh, "Amor and Roma: Understanding Vitruvius through Eryximachus' Erotic logos in Plato's Symposium", *L'antiquité classique*, cilt 83, sayı 1, 2014, s. 24.

40 Dürüşken, *a.g.b.*, s. 14.

ama bütün hasetlikleriyle başkalarının zorla gasp ettikleri fikirleriyle böbürlenen insanlarysa sadece sövmek de yetmez, bu ahlaksız tutumları mutlaka cezalandırılmalı.⁴¹

Vitruvius'un bu ifadelerinin felsefe tarihinde hiç de yabancı olunmayan bazı pasajları hatırlatması beklenir: ahlakî bir tutum olarak, geçmiş bilgelere minnet duyan ve bunu açıklayan filozofların ifadelerini. Buna güzel bir  rnek IX. yüzyılda önemli bir ilim merkezi olan Bağdat'tan verilebilir. Orada kurulan Beyt 'l-hikme adlı tercüme merkezi Eski Yunan mirasının İşl m dünyasına intikalinin sistemli olarak sürdürülmesinde önemli bir konumdaydı. İşl m dünyasındaki bazı  limler bu kadim bilgilere ulaşmanın değerinin bilincinde olarak kendi görüşlerini geliştirdiler. İşl m dünyasının ilk filozofu olarak nitelendirilen Kindî, bizzat bu tercüme merkezinde çalışmıştır.⁴² Onun *Felsefetü'l- l * adlı risalesinde bu konuyla ilgili uzun bir pasaj bulunmaktadır:

Hak [bilirliğin] gereği olarak bize düşen, hakik  ve ciddi konularda kendilerinden büyük ölçüde yararlandıklarımız şöyle dursun, basit ve küçük yararlandıklarımızı dahi karalamamaktadır. Her ne kadar bazı gerçekleri g rememişlerse de bize intikal eden düşünce ürünleriyle onlar, bizim atamız ve ortağımız sayılırlar. O  r nler bize, onların hakikatine eremedikleri birçok bilgiye ulaşmak için bir yol ve araç olmuştur. [...] O halde, bize gerçeği büyük ölçüde getirenler bir yana, onu azcık olarak ulaştranlara da şükür borcumuz büyük olmalı. [...] Nereden gelirse gelsin, isterse bize uzak ve karşı milletlerden gelsin, gerçeğin güzelliğini benimsemekten ve ona sahip olmaktan utanmamalıyız. Çünkü gerçeği arayan için gerçekten daha değerli bir şey yoktur. o kimse gerçeği eksik görmez ve onu söyleyeni ve getireni k  msemmez. Hiç kimse gerçeği k  msemmez, tersine ondan şeref duyar. Kendi türümüzü tamamlamaya çok istekli olduğumuzdan ve gerçek de bunda bulunduğundan, bize düşen, bu kitabımızda  detimiz olduğu üzere ele aldığımız bütün konularda eskilerin o alandaki görüşlerini tam olarak vermektir.⁴³

Gerek Vitruvius gerekse Kindî neredeyse benzer ifadelerle geçmiş  limlere minnet duygularını gösterip, şükranlarını bildirirler. Bununla birlikte iki alıntıda da bilginin birikerek çoğalabileceği vurgulanmıştır. Kindî'nin bu sözleri yazıya dökmesi için Vitruvius'un kitabından haberdar olmasına da lüzum yoktur. Zira bu durum onlarda ortak olan bir ahlakî duruşu göstermektedir. Farklı bir yerde

41 Vitruvius, *a.g.e.*, s. 259 (VII.paef.1-3).

42 Mahmut Kaya, "Beytülhikme", *Türkiye Diyanet Vakfı İşl m Ansiklopedisi (D A)*, cilt. 6, İstanbul, TDV Yayınları, 1992, s. 88-90.

43 Kindî, "İlk Felsefe  zerine", ev. Mahmut Kaya, *Felsefi Risâleler*, İstanbul, Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, 2015, s. 146-149.

Vitruvius, Sokrates'e atıfla çeşitli metaforlar kullanarak riyakarlıktan uzak durma yönünde bir başka değer daha ortaya koymaktadır:

Delfili Apollo, Pythia'nın dilinden insanların en bilgesinin Sokrates olduğunu kehanet etti. Çünkü derler ki basireti ve engin bilgisiyle insanların gönüllerinde pencereler, açıklıklar olması gerektiğini söylemiş; duygularını saklamasınlar, gözler önüne sersinler diye. Keşke doğa da Sokrates'le aynı fikirde olsaydı da insanların gönlünü böyle açık pencerelerle donatsaydı!⁴⁴

Felsefe ile kurulan irtibat açısından bir başka örnek olarak onun eğitim müfredatı konusunda takip ettiği yol gösterilebilir. Eğitim alınması gereken alanlar sıralanırken filozofların tasniflerinde yaptıkları gibi Vitruvius'un da çeşitli disiplinlere yaklaşımını bir mimar olarak kendi perspektifinden ele almıştır. Ancak onun müfredatı mantıksal olarak ve hiyerarşik düzen açısından sorunlu durmakla birlikte ifade netliği bakımından da problemlidir. Bunun da bir başka tespit olarak belirtilmesi gerekir. Zira herhangi açık sınıflamaya tabi tutulmadan bir bütün halinde ortaya konulmuştur. Yine de Orta Çağ'da düşünürlerin de kayıtsız kalmadığı ve bir gelenek haline getirilen ilimlerin tasnif edilmesinin amaçlarından biri disiplinlerin birbirleriyle olan ilişkilerini incelemek olduğundan buradan hareketle bir müfredat ortaya koyma çabasını MÖ I. yüzyılda yaşamış bir mimardan da takip edilebilmek önemlidir. Kendisinin de iyi bir eğitimden geçerek edebi literatüre ve teknik konulara vâkıf olduğu anlaşılacakla birlikte bu husus bizzat Vitruvius tarafından da ifade edilmektedir. Aldığı eğitimlerin onu ulaştırdığı noktayı, gerçek zenginliğin maddî olmadığı aksine hiçbir şey istememek olduğu şeklinde açıklamaktadır. Sonuç olarak bütün bu eğitimler onun meslek becerisini artırmasının yanında ahlakî gelişimine etki etmiştir. Bu eğitimlerin diğer bir boyutu ise mimarlık mesleğini icra edecek kimseleri felsefî düşünme ve sorgulamaya da itmesidir. Vitruvius'un *encyclios disciplina* olarak isimlendirdiği gibi bir müfredat ile eğitilmiş mimar, seçkinler arasında yer almaya daha hazır hale gelir. Bu da daha önce tanımlandığı üzere onun *ratiocinatio* dediği teorik bilgiye sahip olunmasıyla mümkündür.⁴⁵

Vitruvius'a göre sadece pratik bilgiye yani el becerisine sahip bir mimar niteliksizdir. Burada pratik olarak çevrilen *fabrica* kelimesinin nasıl anlaşılması gerektiği üzerinde bir tartışma olduğunu belirtmek gerekir. İlgili kısım *I.I.I.*'de şöyle geçmektedir: “*Fabrica est continuata ac trita usus meditatio, quae manibus perficitur e materia cuiuscumque generis opus est ad propositum deformationis.*” Buradaki *meditatio* kelimesi “bir şey üzerine düşünme”, “tefekkür etme” gibi

44 Vitruvius, *a.g.e.*, s. 101 (III.praef.1).

45 Roelli, *a.g.e.*, s. 60.

anlamlara da geldiği için *fabrica* salt olarak pratik etme, uygulama, zanaat ile ilgili bir anlamı karşılamadığı yönünde bir görüş öne sürülmüştür. Kısacası bu görüşe göre her iki kelime, *ratiocinatio* ve *fabrica*, temel olarak düşünsel bir süreci ifade etmektedir. Nitekim Platon da bilgiyi *γνωστική* (gnostikē) ve *πρακτική* (praktikē) olarak ikiye ayırdığı *Devlet Adamı* diyalogunda mimarın ve mimarlığın konumunu oldukça belirginleştirmiştir. Ona göre bir mimar; işçi veya zanaatkar olmaktan öte onların yöneticisi konumundadır. Böylece onlara sağlayacağı şey iş gücü değil, Platon'un *γνωστική* dediği bilgidir.⁴⁶ Vitruvius'un zihnindeki mimar da Platon'un çizdiği portreden çok uzak gözükmemektedir.

Vitruvius'a göre mimarlık anlamlandırılan ve anlamlandıran olmak üzere iki esas üzerine kurulur. O, ilkinin tasarımı ikincisini ise ispat olarak ifade eder. Bu da daha önce izah edildiği üzere bir mimarın iki hususta da tecrübeli olmasını gerektirir. Nitekim hem teorik hem de pratik bilgiyle donatılan bir mimar, Vitruvius'a göre Roma'da seçkin sınıfın herhangi bir üyesi ile entelektüel olarak eşdeğer konumdadır. Bu nedenle mimarlığa entelektüel bir disiplin olarak seçkin sınıfın eğitiminde gerekli değerin verilmesini arzuladığı görülür.⁴⁷ Meslek etiğine uymayan kimselerin ise mimarlık mesleğini itibarsızlaştırdığından sürekli olarak yakınan Vitruvius, söz konusu kitabı yazma sebeplerinden bir diğerini bu mesleğin itibarını kurtarmak olduğunu şu sözlerle belirtir:

[...] eğitimsiz insanın eğitimli insandan daha fazla el üstünde tutulduğunu gözlemlediğimden ben de cahillerle ihtiras mücadelesine girmektense mesleğimizin bilgisini bu kitapları yayımlayarak gösterdim.⁴⁸

Vitruvius, bu husustaki ciddiyetin yeteri kadar farkında gözükmemektedir. Bir mimarın insan olarak yetkinleşmesinin onun eserlerine de yansıtacağını düşünür. Dolayısıyla alınan eğitimler bütün olarak mimarlığa hizmet ederken felsefe insanın ahlakî yetkinliğini kazanması açısından ayrıdır. Çünkü Vitruvius, bir mimarın mesleğinde yetersiz olduğunu bilse dahi bunu sürdürmesinin nedenini buradaki eksikliğe bağlamaktadır. Bununla birlikte bir mimarın iyi bir eser ortaya çıkarması için yeterli donanımına sahip olması beklenirken yapılan eserin de belli özelliklerinin olması gerekmektedir. Nitekim Vitruvius mimarlığın temelini oluşturan *firmitas*, *utilitas* ve *venustas* olarak adlandırdığı üç kıstas belirlemiştir:

46 Plato, *The Statesman, Philebus, Ion*, çev. Harold N. Fowler - W. R. M. Lamb, Cambridge, Harvard University Press, 1962, s. 10-21 (258e-261c).

47 Graham Pont, "The Education of the Classical Architect from Plato to Vitruvius", *Nexus Network Journal*, cilt 7, sayı 1, 2005, s. 76-78; Daniel K. S. Walden, "Frozen Music: Music and Architecture in Vitruvius' De Architectura", *Greek and Roman Musical Studies*, sayı 2, 2014, s. 141-143; Nichols, *a.g.e.*, s. 9.

48 Vitruvius, *a.g.e.*, s. 102 (III.praef.3).

Bu yapılar sağlamlık, işlevsellik ve güzellik ilkesine uygun olmak zorundadır. Sağlamlık, temeller sert bir zemine iyice oturtulduğunda ve mevcut kaynaklardan hasislik edilmeden, makul miktarda malzeme seçildiğinde gerçekleşmiş olur; işlevsellik, mekân düzenlemeleri kusursuz ve kullanıma bir engel teşkil etmeyecek şekilde yapıldığında, her bina kendi tarzına bire bir uygun konuma yerleştirildiğinde gerçekleştirilir; güzellikse binanın görünümü hoş ve şık olduğunda, elemanlarının oranları doğru simetri hesaplarına sahip olduğunda elde edilir.⁴⁹

Bu ilkelerin uygulanabilmesi için söz konusu eğitimlerin alınması çok önemlidir. Dahası bir yapının sağlam, işlevsel ve güzellik açısından sahip olduğu değerini niteliğini yine bu eğitimler belirlemektedir. Bu alıntıda görülebileceği gibi özellikle sağlamlık ilkesinde ahlakîliğe atıfta bulunulmuştur. Bu, daha önce felsefenin hangi değerleri öğreteceği yönünde ortaya koyulan ifadelerle örtüşmektedir. Böylece felsefe eğitimi sonucu kazanılan erdemlerle bir mimarın ahlakî açıdan sağlam olmayan bir yapıyı yapmaya kalkışmayacağı ön görülür. Bir yapıda sağlamlık ve güzellik ile ilgili konuları VII. kitabında ele aldığını belirten Vitruvius burada daha çok görünüm üzerine eğilir. *Venustas*'ın kavranabilmesi için ise kişinin kendinde bir güzellik idesi olması gerekmektedir. Vitruvius'a göre güzelliğin simetri, oran-orantı ve ahenk gibi çeşitli unsurların doğru tatbik edilmesiyle kusursuzlaşacağı anlaşılmaktadır. Kendisinin nezaretinde yapılan Fanum'daki bazilikanın güzel bir görünümde olduğundan bahsederken dahi simetri ve oranın önemini vurgular. Nitekim güzelliğin matematiksel olarak algılandığı açıkça görülmektedir. Başka bir açıdan bakıldığında da Vitruvius'un bu üç ilke ile bir kavramsallaştırma yaptığı da öne sürülebilir. Nasıl ki insana yetkinlik kazandıran felsefe ise bu ilkelerle de bir yapının yetkinliği sağlanmış olur. Doğal olarak bir yapının yetkinliğe ulaşması için sağlam ve işlevsel olmasının üzerine güzel olması da gerekir. Bir başka ifadeyle bir yapı sağlam ve işlevsel ancak güzel değilse onun mükemmeliyetinden bahsedilemez. Bir mimar olarak onun felsefî bakış açısı bu kavramsallaştırmada aranabilir. Bu da onun felsefe ile teması açısından bir başka husus olarak değerlendirilebilir.

Güzelliğin matematiksel olarak algılanmasının bir tezahürü olarak Vitruvius'un kitaplarının sayısı üzerine bir görüş öne sürülmektedir. Bilindiği üzere *De Architectura* on kitaptan oluşur. Bu görüş *De Architectura*'nın Pisagorasçı sayılar teorisine atıfla on kitaba tamamlamış olabileceğini iddia etmektedir. Nitekim Pisagorasçılara göre 10 sayısı mükemmel olan, bir anlamda tamamlayıcı olan bir sayıdır. Dolayısıyla Vitruvius mimarlık hakkında yazılacak

49 Vitruvius, *a.g.e.*, s. 36 (I.3.2).

olan bu kitabın tamamlanmış olmasını on kitaba bölerek vermek istemiş olabilir. Zira McEwen'a göre *De Architectura*'nın on kitaba ayrılması konusal bütünlük açısından doğal gözükmemektedir. Ona göre III. ve IV. kitaplar hem çok kısa hem de tapınaklar üzerine olduğundan tek bir kitapta verilebilirdi. Başka örnekler de veren McEwen, *De Architectura*'nın on kitaba ayrılmasının bilinçli olarak yapıldığını savunur.⁵⁰ Bununla birlikte Vitruvius'un 10 sayısının yetkin bir sayı olarak görüldüğü fikrinden haberdar olduğu bilinmektedir. Çünkü bu konuyu kendisi III. kitabın başında şöyle belirtir:

Eskiler on (*decem*) olarak adlandırılan sayıyı yetkin sayı kabul ettiler; bu sayıya da iki elin parmak sayısından ulaştılar; parmaklardan karışı, karıştan da ayağı buldular. İki elin parmak sayısının toplamı doğal olarak on sayısını vermekle birlikte, Platon bu sayının mükemmel olmasının bir nedenini de Yunanlıların *monades* dedikleri birimlerin toplamının on etmesine bağlar.⁵¹

Vitruvius'un buradaki ifadeleri doğrudan onun bilinçli bir şekilde kitabını 10'a böldüğünü ispat etmese de en azından söz konusu görüş için bir dayanak olarak sunulabilir. Ancak bu alıntı bir hususu göstermesi açısından önemlidir. Buradaki tartışma, bağlamı açısından değerlendirilecek olursa bu alıntının geçtiği bölümde tartışılan konu esas olarak simetrinin kökeni ve tapınak mimarisidir. O, burada insan bedeni üzerinden oranları tespit etmeye çalışır. Bu oranlar günümüzde "Vitruvius Adamı" olarak adlandırılan eskizin ortaya çıkmasına vesile olan oranlardır. Ona göre doğa, insan bedenini en uygun şekilde ve uyum içinde tasarlamıştır. İnsan bedeninin azaları ile ilişkisinden ortaya çıkan oranları gözeterak yapılan resim ve heykellerin büyük övgüye mahzar olduğunu belirten Vitruvius, tapınakları da doğanın öğrettiği bu oranlar doğrultusunda tasarlamayı önerir.⁵² O, buradaki gibi mimarlık adına pek çok incelikli konuya değinerek onların püf noktalarını verir. Aldığı eğitiminin onda yarattığı doğal bir eğilimden olsa gerek, eserinin kimi yerlerinde onun bir teorisyen gibi davrandığı görülür.⁵³ Bununla birlikte doğa konusunda kendi görüşlerini de zikretmekten geri durmamıştır. Zira doğa filozoflarının ilk ilkenin ne olduğu konusundaki görüşleri üzerine bazı yorumlarda bulunmuştur. Hava, ateş, toprak ve su olarak ileri sürülen dört ilkenin sadece varlıkların hayatını başlatan değil aynı zamanda idame ettiren ilkeler olduklarını belirtir. Esas olarak burada doğanın insan yaşantısı için temel gereksinimleri sağladığını ve erdemli bir yaşama ulaştıracağını ifade etmeye

50 McEwen, *a.g.e.*, s. 42-43.

51 Vitruvius, *a.g.e.*, s. 105-106 (III.1.5).

52 Vitruvius, *a.g.e.*, s. 103-107 (III.1.1-9).

53 Mcintosh, *a.g.m.*, s. 25-26.

çalışan Vitruvius'un Epikürçülerdeki lüks ve zenginlikten kaçınma ve Stoacıların doğaya göre yaşama gibi düsturlarından hiç de uzak olmadığı anlaşılmaktadır.⁵⁴

Sonuç

Bu çalışmada, *De Architecture* adlı eseri ile meşhur olmuş Romalı mimar Vitruvius'un felsefe ile olan ilişkisi incelenmiştir. Ona göre bir mimarın alması gereken eğitimlerin ne olduğu belirlenirken onun sisteminde felsefenin nerede durduğu araştırılmıştır. Dahası bir mimarın alması gereken eğitimler arasında neden felsefenin olduğu sorusu yanıtlanmaya çalışılmıştır. Bu yapılırken aynı zamanda Vitruvius'un filozoflara ve onların görüşlerine sıkça atıfta bulunduğu tespit edilmiştir. Kendi döneminin anlayışına uygun olarak bir müfredat ortaya koyduğu görülmekle birlikte Orta Çağ'a kadar uzanan bir geleneğin içindeki yeri de belirlenmiştir. Bu husus irdelendiğinde ise onun müfredatının mantıksal ve hiyerarşik bir düzenden uzak olduğu görülmüştür. Mimarlığın Roma'da retorik ve hukukta olduğu gibi değer görmesini ve seçkin sınıfın ilgilendiği bir disiplin olmasını arzulayan Vitruvius, bunun için eğitimi önemsemiş ve burada felsefeye de yer vermiştir. Onun felsefe olarak bahsettiği disiplin esas olarak ahlak ve doğa felsefesini kapsarken filozofları da buna uygun olarak *physicus* ile *philosophus* olarak ayırdığı görülmüştür. Ahlak konusuna oldukça önem veren Vitruvius dönemin anlayışına uygun olarak insanın yetkinleşmesinin ahlak ile olacağını ifade etmiştir. Doğa ise matematiksel oranlar ve simetri konusunda en iyi örnek olarak onun görüşlerine temel teşkil etmektedir. Vitruvius'un mimarlığın gereksinimlerine daha akli/teorik olarak felsefi bir perspektiften yaklaştığı görülmüştür. Bu husus Platon'un kavramlarıyla da karşılaştırılarak incelenirken Vitruvius'un düşünme yönteminin bir zanaatkar gibi olmadığı ortaya konulmuştur. Vitruvius bir müellif olarak mimarlık tarihinde önemli bir yerde durmaktadır. Bu nedenle onun mimarlık ile diğer disiplinler arasında ortaya koyduğu perspektifin de daha fazla irdelenmesi gerekmektedir. Sonuç olarak Vitruvius'un belirgin bir şekilde Pisagorculuk ile kendi döneminin Stoacı ve kısmen Epikürçü düşüncelerinden etkilendiği, mimarlıkla ilişkisi bakımından felsefeden kastının ahlak olduğu ve simetri, oran-orantı ve ahenk vurgusu yaparak doğaya göre yaşama ilkesini ön plana çıkardığı görülmüştür.

Kaynakça

Aristoteles, *Metafizik*, çev. Y. Gurur Sev, İstanbul, Pinhan Yayıncılık, 2019.

Arnold, Edward Vernon, *Roman Stoicism: Being Lectures on the History of the Stoic Philosophy*, London, Cambridge University Press, 1911.

54 Diogenes Laertios, *a.g.e.*, s. 329-330 (VII.84-89), s. 520 (X.131-132); Kenny, *a.g.e.*, s. 278-281.

Cartwright, Mark, "Vitruvius", *World History Encyclopedia*, <https://www.worldhistory.org/Vitruvius/> (Erişim Tarihi: 29.04.2023).

Cevizci, Ahmet, *İlkçağ Felsefesi*, İstanbul, Say Yayınları, 2016.

Diogenes Laertios, *Ünlü Filozofların Yaşamları ve Öğretileri*, çev. Candan Şentuna, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 2017.

Dürüşken, Çiğdem, "Sunuş", *Mimarlık Üzerine*, İstanbul, Alfa Yayınları, 2021.

Flint, Robert, *Philosophy as Scientia Scientiarum and a History of Classifications of the Sciences*, New York, Charles Scribner's Sons, 1904.

Furner, Jonathan, "Classification of the Sciences in Greco-Roman Antiquity", *International Society for Knowledge Organization*, <https://www.isko.org/cyclo/greco-roman#5.5> (Erişim Tarihi: 29.04.2023).

Kaya, Mahmut, "Beytülhikme", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, cilt 6, İstanbul, TDV Yayınları, 1992.

Kenny, Anthony, *Ancient Philosophy*, Oxford, New York, Oxford University Press, 2004.

Kindî, "İlk Felsefe Üzerine", çev. Mahmut Kaya, *Felsefi Risâleler*, İstanbul, Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, 2015.

Lawrence, A. W., *Greek Architecture*, New Haven, Yale University Press, 1996.

McEwen, Indra Kagis, *Vitruvius: Writing the Body of Architecture*, Cambridge, MIT Press, 2003.

Mcintosh, Gillian, "Amor and Roma: Understanding Vitruvius through Eryximachus' Erotic logos in Plato's Symposium", *L'antiquité Classique*, cilt 83, sayı 1, 2014; <https://doi.org/10.3406/antiq.2014.3845>.

Nichols, Marden Fitzpatrick, *Author and Audience in Vitruvius' De Architectura*, Cambridge, New York, Cambridge University Press, 2017.

Oksanish, John, *Vitruvian Man: Rome under Construction*, New York, Oxford University Press, 2019; <https://doi.org/10.1093/oso/9780190696986.001.0001>.

Parker, H., "The Seven Liberal Arts", *The English Historical Review*, cilt 5, sayı 19, 1890; <https://doi.org/10.1093/ehr/V.XIX.417>.

Plato, *The Statesman, Philebus, Ion*, çev. Harold N. Fowler - W. R. M. Lamb, Cambridge, Harvard University Press, 1962.

Platon, *Devlet*, çev. Sabahattin Eyüboğlu - M. Ali Cimcoz, İstanbul, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2017.

Pont, Graham, “The Education of the Classical Architect from Plato to Vitruvius”, *Nexus Network Journal*, cilt 7, sayı 1, 2005; <https://doi.org/10.1007/s00004-005-0008-0>.

Proclus, *A Commentary on the First Book of Euclid's Elements*, çev. Glenn R. Morrow, Princeton, Princeton University Press, 1970.

Quintilian, *The Orator's Education*, çev. D. A. Russell, Cambridge, Harvard University Press, 2001.

Roelli, Philipp, *Latin as the Language of Science and Learning*, Berlin, Boston, De Gruyter, 2021; <https://doi.org/10.1515/9783110745832>.

Rowland, Ingrid D. - Howe, Thomas Noble, “Commentary”, *Ten Books on Architecture*, New York, Cambridge University Press, 1999.

Salomon, David, “Plural Profession, Discrepant Practices”, *The SAGE Handbook of Architectural Theory*, ed. C. Greig Crysler vd., London, SAGE Publications, 2012.

Tubbs, Nigel, *Philosophy and Modern Liberal Arts Education: Freedom is to Learn*, Basingstoke, Palgrave Macmillan, 2014.

Vitruvius, *Mimarlık Üzerine*, çev. Çiğdem Dürüşken, İstanbul, Alfa Yayınları, 2021.

Walden, Daniel K. S., “Frozen Music: Music and Architecture in Vitruvius' De Architectura”, *Greek and Roman Musical Studies*, sayı 2, 2014; <https://doi.org/10.1163/22129758-12341255>.

Weisheipl, James A., “Classification of the Sciences in Medieval Thought”, *Mediaeval Studies*, cilt 27, 1965; <https://doi.org/10.1484/J.MS.2.305995>.

Westfall, Carroll William, *Architecture, Liberty and Civic Order: Architectural Theories From Vitruvius to Jefferson and Beyond*, Burlington, Ashgate Publishing Limited, 2015.

Araştırmacıların Katkı Oranı

Araştırmanın her aşamasından yazar sorumludur.

Çatışma Beyanı

Araştırmada herhangi bir çıkar çatışması bulunmamaktadır.